

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-172>

УДК 332.146.2

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

STRATEGIC PLANNING OF THE ECONOMIC SPACE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS IN INSTABILITY CONDITIONS

Дороніна Ольга Анатоліївна

доктор економічних наук, професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7430-4881>

Трегубов Олександр Сергійович

кандидат економічних наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0397-5570>

Doronina Olga, Tregubov Oleksandr
Vasyl' Stus Donetsk National University

У статті розглянуто специфіку підходів до стратегічного планування розвитку економічного простору регіонів України в умовах нестабільності, що є ключовим аспектом забезпечення стійкого функціонування регіональних економічних систем. Визначено, що нестабільність, викликана війною та пов'язаною з нею економічною кризою, створює серйозні загрози для реалізації регіональних економічних стратегій. Доведено необхідність інтеграції інструментів стратегічного планування, спрямованих на підвищення адаптивності регіональних економік, ефективне використання ресурсів та оптимізацію інвестиційних потоків. Розглянуто сучасні тенденції регіонального економічного розвитку України, визначено основні чинники нестабільності, подолання яких можливе за допомогою адаптивних механізмів стратегічного планування. Досліджено регіональні диспропорції та динаміку змін у ключових секторах економіки. Визначено необхідність розробки стратегічних планів з урахуванням територіальних особливостей, ресурсного потенціалу та соціально-економічних характеристик регіонів. Доведено необхідність впровадження ефективних стратегій економічного розвитку шляхом активізації співпраці між регіонами та використання цифрових технологій для прогнозування і моніторингу результатів стратегічного планування.

Ключові слова: економічний простір, регіон, кластери, територіальна громада, стратегічне управління, регіональна економіка, міграційні процеси.

The purpose of the article is to study approaches to strategic planning of economic development of regions of Ukraine in instability conditions with the aim of its improvement based on modern tools and methods. The study is based on a systematic approach to the analysis of the economic development of the regions of Ukraine in conditions of instability. Comparative analysis methods were used to identify regional disparities and statistical analysis of data from the Ministry of Economy of Ukraine, which allowed assessing key economic trends. The results obtained are summarized taking into account adaptive and innovative approaches to planning. The article examines the specifics of approaches to strategic planning of economic development of regions of Ukraine in conditions of instability, which is a key aspect of ensuring the stable functioning of regional economic systems. It has been determined that the instability caused by the war and the associated economic crisis poses serious threats to the implementation of regional economic strategies, as well as negatively affecting the entire economic system of the country. The need to integrate strategic planning tools aimed at increasing the adaptability of regional economies, efficient use of resources and optimization of investment flows is proven. The current trends of regional economic development of Ukraine are considered, the main factors of instability are identified, which can be overcome using adaptive mechanisms of strategic planning. Regional disparities and the dynamics of changes in key sectors of the economy are studied. The need to develop strategic plans taking into account territorial features, resource potential and socio-economic characteristics of regions is determined. The features of the integration of regional economic strategies

with national development programs based on quantitative analysis of investment indicators are discussed. The need to implement effective economic development strategies by activating cooperation between regions and using digital technologies to forecast and monitor the results of strategic planning is proven.

Keywords: economic space, region, clusters, territorial community, strategic management, regional economy, migration processes.

Постановка проблеми. Сучасний економічний розвиток регіонів України перебуває під суттєвим впливом значних внутрішніх і зовнішніх факторів. Серед основних проблем при цьому необхідно виділити диспропорції у розвитку регіонів, низький рівень інтеграції стратегічного планування на місцевому рівні та недостатню адаптацію економічних стратегій до умов сучасної нестабільності. Війна призвела до значних втрат у промисловому потенціалі і зниження обсягів інвестицій, посилила міграцію трудових ресурсів. Разом із тим глобальні економічні процеси, такі як зростання інфляції, порушення логістичних ланцюгів та скорочення попиту на ключові експортні товари, додатково ускладнюють ситуацію.

Однією з найбільш критичних проблем при цьому є недостатня координація між регіональними та центральними органами влади у формуванні стратегічних планів розвитку, що проявляється у фрагментарності підходів до вирішення ключових економічних завдань та знижує ефективність реалізації стратегій. До того ж, недостатній рівень цифровізації у стратегічному плануванні та аналізі економічних процесів обмежує можливості оперативного реагування на виклики. Проблеми екологічної деградації, низький рівень диверсифікації економіки регіонів і низька конкурентоспроможність підприємств на місцевому рівні також є факторами, що стримують розвиток.

У таких умовах стає очевидною необхідність пошуку шляхів удосконалення стратегічного планування економічного розвитку регіонів з урахуванням багатовекторності ризиків. Це вимагає залучення сучасних інструментів аналізу, прогнозування і моніторингу, а також інтеграції принципів сталого розвитку у регіональну стратегію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегічне планування економічного розвитку регіонів в умовах нестабільності є предметом численних досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. При цьому основи стратегічного управління були закладені у класичних працях М. Портера. Його теоретична модель підкреслює важливість регіонального потенціалу, конкурентних переваг

та інноваційних підходів для досягнення сталого економічного зростання [9]. Проте у контексті України дана модель потребує адаптації через специфіку політико-економічного середовища та особливості регіонального розподілу ресурсів.

Питання стратегічного планування регіонів розглядається у роботах Т. О. Шматковської, яка акцентує увагу на проблемах децентралізації та ролі місцевого самоврядування в забезпеченні регіонального економічного розвитку регіонів. При цьому розглядається проблематика впровадження інноваційних підходів у стратегічному плануванні в умовах економічної нестабільності, а також визначається необхідність впливу державної політики на формування регіональних стратегій. Також авторка зазначає необхідність якісного аналізу регіональних диспропорцій, які посилюють соціально-економічну нестабільність [8; 10].

Особливого значення для досліджень стратегічного планування набувають дослідження М. І. Дзямулича, присвячені регіональним економічним дисбалансам. Зокрема, автор визначає об'єктивну необхідність фінансового забезпечення сталого розвитку регіону, а також вказує на актуальність потреби у страхуванні ризиків при реалізації регіональних програм та проєктів розвитку [2; 3].

На глобальному рівні актуальні тенденції стратегічного планування висвітлено у роботах Ю. О. Чалюк [5; 6; 7] та Р. І. Содоми [11], які підкреслюють значення адаптивного підходу до стратегічного управління в умовах нестабільності. При цьому зазначається важливість стратегічного планування як динамічного процесу, що вимагає постійного моніторингу та коригування, залежно від змін у зовнішньому середовищі.

Однак, незважаючи на значну кількість актуальних наукових напрацювань даної проблематики, наразі існує необхідність подальшого дослідження принципів поєднання адаптивних моделей стратегічного планування регіонів з урахуванням сучасних ризиків та загроз.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження підходів до стратегічного планування розвитку економічного простору регіо-

нів України в умовах нестабільності з метою його удосконалення на основі сучасних інструментів і методів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан економічного розвитку регіонів України окрім нестабільності визначається багатьма факторами, які вимагають комплексного підходу до стратегічного планування. Військові дії, порушення логістичних ланцюгів, погіршення інвестиційного клімату, зниження довіри до фінансових установ та суттєве зменшення внутрішнього і зовнішнього попиту на продукцію підприємств стали визначальними чинниками, що впливають на економічну ситуацію у регіонах. Зокрема, дані Міністерства економіки України за 2023–2024 роки свідчать про суттєві регіональні диспропорції у регіональному розвитку. Зокрема, у західних регіонах країни спостерігалася відносна стабільність і навіть фіксувалося зростання економічної активності за рахунок переміщення бізнесу із зон активних бойових дій. В той же час, східні та південні регіони страждають від руйнування інфраструктури, втрати людського потенціалу та зниження економічної потужності [4].

Суттєвим викликом є також зниження частки промисловості у валовому регіональному продукті більшості регіонів, що підтверджують статистичні дані. Так, частка промисловості у ВРП Луганської області зменшилася на 70% у порівнянні з довоєнним періодом, у Донецькій – на 65% [1]. Водночас у західних регіонах, таких як Львівська та Закарпатська області, зростає частка послуг та агропромислового комплексу, що зумовлено, як уже

згадувалося, переміщенням підприємств та диверсифікацією економіки (табл. 1). Така асиметрія викликає необхідність застосування диференційованого підходу до планування регіонального розвитку, орієнтованого на відновлення інфраструктури у постраждалих регіонах та стимулювання інноваційної діяльності у стабільних зонах.

Необхідно відзначити, що значний вплив на розвиток регіонів мають також внутрішні міграційні процеси. За даними Міністерства економіки, кількість внутрішньо переміщених осіб у 2023 році перевищила 5 млн. чол., що створило додатковий тиск на інфраструктуру західних регіонів [4]. Це, у свою чергу, спричинило зростання витрат місцевих бюджетів на соціальне забезпечення, охорону здоров'я та житлово-комунальне господарство. Для східних регіонів характерним стало різке зменшення населення та скорочення економічної активності, що, у свою чергу, позбавило місцеві бюджети основних джерел надходжень. Для визначення тренду щодо динаміки найманих працівників, проведемо відповідну кореляційну оцінку (рис. 1).

З розрахунків бачимо, що визначені параметри лінійного тренду показують, що загалом динаміка чисельності найманих працівників протягом аналізованого періоду мала тенденцію до зниження. При цьому абсолютне їх річне скорочення складало 55,355 тис. осіб. З іншого боку, аналіз результатів поліноміального тренду показав, що фактична річна зміна чисельності найманих працівників становила 246,99 тис. осіб. за початкового їх скорочення на 27,486 тис. осіб.

Таблиця 1

Кількість діючих підприємств по регіонах у 2021 та 2023 роках

Регіон	Роки	Усього	великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства	
			одиниць	у % загалом по регіону	одиниць	у % загалом по регіону	одиниць	у % загалом по регіону
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна всього	2021	370834	610	0,2	17502	4,7	352722	95,1
	2023	307852	512	0,2	14070	4,6	293270	95,2
АР Крим	2021	–	–	–	–	–	–	–
	2023	–	–	–	–	–	–	–
Вінницька	2021	10050	19	0,2	586	5,8	9445	94,0
	2023	9262	19	0,2	532	5,7	8711	94,1
Волинська	2021	6280	11	0,2	355	5,6	5914	94,2
	2023	5975	11	0,2	341	5,7	5623	94,1

Продовження Таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Дніпропетровська	2021	30511	73	0,2	1416	4,7	29022	95,1
	2023	27728	68	0,2	1150	4,2	26510	95,6
Донецька	2021	9202	30	0,3	568	6,2	8604	93,5
	2023	3274	9	0,3	192	5,9	3073	93,8
Житомирська	2021	7028	8	0,1	437	6,2	6583	93,7
	2023	6343	10	0,1	379	6,0	5954	93,9
Закарпатська	2021	6572	4	0,1	288	4,4	6280	95,5
	2023	5687	5	0,1	264	4,6	5418	95,3
Запорізька	2021	15363	28	0,2	639	4,1	14696	95,7
	2023	9568	18	0,2	282	2,9	9268	96,9
Ів.-Франківська	2021	7793	11	0,1	337	4,3	7445	95,6
	2023	7079	7	0,1	314	4,4	6758	95,5
Київська	2021	20262	48	0,2	1022	5,1	19192	94,7
	2023	18009	37	0,2	952	5,3	17020	94,5
Кіровоградська	2021	8347	5	0,1	387	4,6	7955	95,3
	2023	7693	5	0,1	356	4,6	7332	95,3
Луганська	2021	3356	5	0,1	212	6,3	3139	93,6
	2023	1022	–	–	20	2,0	1002	98,0
Львівська	2021	21186	31	0,1	1068	5,1	20087	94,8
	2023	19785	38	0,2	977	4,9	18770	94,9
Миколаївська	2021	11481	9	0,1	394	3,4	11078	96,5
	2023	8560	7	0,1	287	3,3	8266	96,6
Одеська	2021	23962	22	0,1	916	3,8	23024	96,1
	2023	20457	18	0,1	783	3,8	19656	96,1
Полтавська	2021	11254	22	0,2	639	5,7	10593	94,1
	2023	10226	18	0,2	561	5,5	9647	94,3
Рівненська	2021	6163	9	0,1	355	5,8	5799	94,1
	2023	5732	8	0,1	320	5,6	5404	94,3
Сумська	2021	6132	10	0,2	400	6,5	5722	93,3
	2023	5324	8	0,1	323	6,1	4993	93,8
Тернопільська	2021	5136	9	0,2	305	5,9	4822	93,9
	2023	4787	8	0,2	283	5,9	4496	93,9
Харківська	2021	25808	19	0,1	1252	4,9	24537	95,0
	2023	18783	18	0,1	900	4,8	17865	95,1
Херсонська	2021	7811	5	0,1	298	3,8	7508	96,1
	2023	2633	–	–	69	2,6	2564	97,4
Хмельницька	2021	7698	13	0,2	433	5,6	7252	94,2
	2023	7079	12	0,2	381	5,4	6686	94,4
Черкаська	2021	9238	16	0,2	515	5,6	8707	94,2
	2023	8242	14	0,2	473	5,7	7755	94,1
Чернівецька	2021	4090	1	0,0	220	5,4	3869	94,6
	2023	3658	3	0,1	181	4,9	3474	95,0
Чернігівська	2021	6192	6	0,1	437	7,1	5749	92,8
	2023	4971	6	0,1	362	7,3	4603	92,6
м. Київ	2021	99919	196	0,2	4023	4,0	95700	95,8
	2023	85975	165	0,2	3388	3,9	82422	95,9

Джерело: [1]

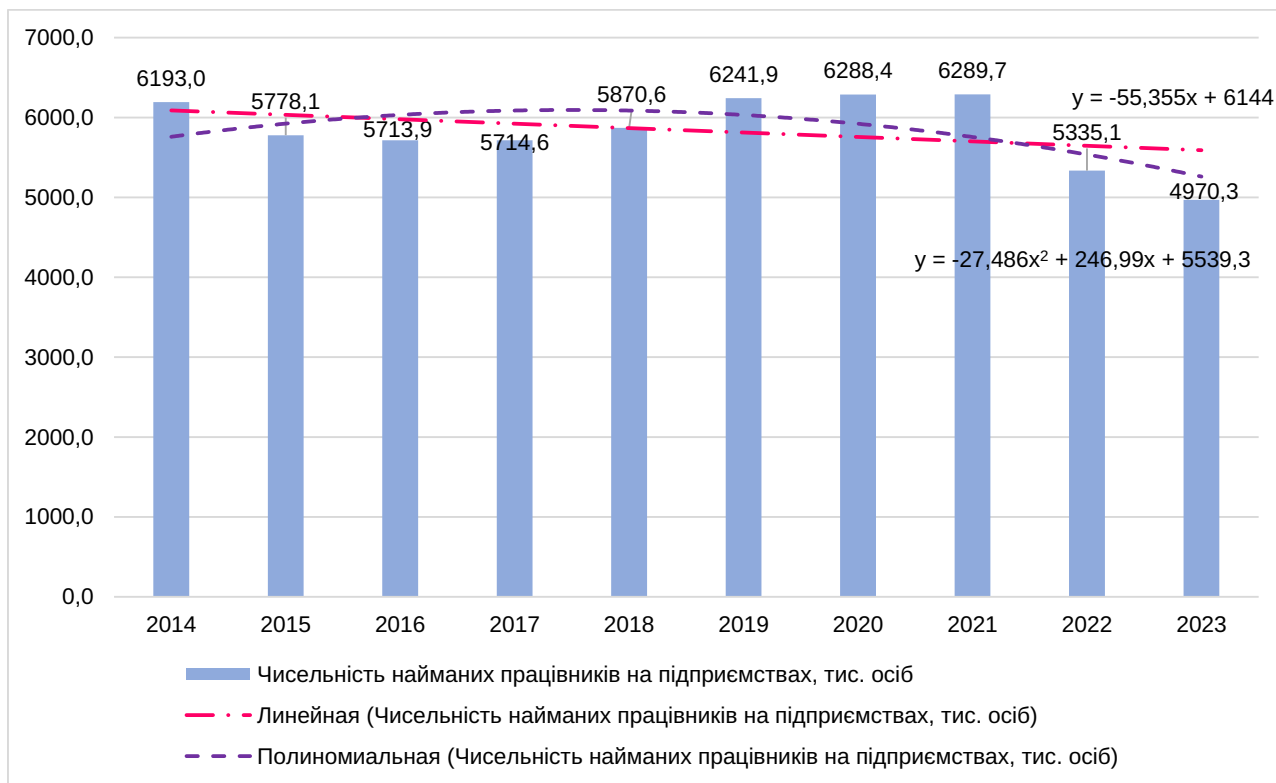

Рис. 1. Кореляційна оцінка зміни чисельності найманих працівників підприємств України за 2014–2023 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [1]

Крім того, нестабільність валютного курсу та інфляційні процеси теж суттєво вплинули на економічну діяльність. Зокрема, за офіційними даними, рівень інфляції у 2023 році становив 21,7%, що значно перевищує середній рівень у Європі [4]. Це призвело до подорожчання енергоресурсів, сировини та основних товарів, що ускладнило функціонування малого і середнього бізнесу, особливо у регіонах із низьким рівнем диверсифікації економіки. Водночас відновлення економічної активності у регіонах зумовлене, насамперед, макрофінансовою допомогою та підтримкою з боку держав-партнерів України та міжнародних фінансових організацій, які спрямовують ресурси на реконструкцію інфраструктури, розвиток місцевих підприємств і впровадження інноваційних технологій.

В таких умовах стратегічне планування розвитку економічного простору регіонів базується на інтегрованому підході, що враховує економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти. Його основою виступає розробка регіональних стратегій у відповідності до Державної стратегії регіонального розвитку, що передбачає децентралізацію управління,

залучення місцевих громад та використання сучасних цифрових технологій. Її пріоритетами виступають інвестиційна привабливість, розвиток малого і середнього бізнесу, створення кластерів економічного зростання тощо. Основна увага при цьому приділяється розвитку транспортної інфраструктури та стимулюванню інновацій.

Загалом економічний простір регіонів України формується як інтегрована система, що поєднує ресурси, інфраструктуру, підприємства та людський капітал у межах територіального середовища. Тому стратегічне планування розвитку цього простору передбачає раціональне використання природно-ресурсного потенціалу та формування конкурентоспроможних виробничих зон в регіонах. Особливий акцент при цьому необхідно здійснювати на цифровій трансформації економіки, яка сприяє оптимізації бізнес-процесів та залученню інвестицій. Саме тому необхідною умовою ефективності такого планування є забезпечення взаємодії між регіонами через створення економічних коридорів, що стимулюють торгівлю, мобільність робочої сили та технологічний обмін.

«Практика стратегічного планування свідчить про значний розрив між регіональними та державними підходами у даній сфері. Більшість стратегій розвитку, затверджених на місцевому рівні, не враховують актуальних ризиків, пов'язаних із воєнними діями, енергетичною кризою або низхідними глобальними економічними трендами. Так, лише 37% регіональних стратегій розвитку містять розділи, присвячені використанню цифрових технологій для підвищення ефективності управління» [4]. Водночас цифровізація, яка наразі виступає ключовим інструментом для аналізу і моніторингу економічних процесів, дозволяє адаптувати стратегії до реальних, хоча і динамічно змінюваних умов.

В таких умовах особливого значення набуває інтеграція регіональних стратегій з національними програмами розвитку. Так, у 2023 році Міністерство економіки України впровадило нову методику оцінки ефективності регіональних стратегій, яка базується на кількісному аналізі ключових показників. Зокрема, у сфері залучення інвестицій такі регіони, як Львівська та Івано-Франківська області, продемонстрували зростання прямих іноземних інвестицій на 18% і 15% відповідно, в той час, як у Харківській області цей показник знизився на 12% [4]. Усе це свідчить про необхідність активізації зусиль щодо формування планів по майбутньому створенню привабливого інвестиційного клімату у регіонах, які зазнали найбільших втрат.

Загалом можна стверджувати, що стратегічне планування економічного розвитку регіонів України повинне базуватися на принципах адаптивності, диференціації та інноваційності. Необхідною при цьому є розробка інтегрованих підходів, які б враховували як поточні ризики, так і довгострокові перспективи. Зокрема, впровадження сучасних методів прогнозування, залучення іноземного капі-

талу та активізація міжрегіональної співпраці можуть стати основою для забезпечення стійкого розвитку у нестабільних умовах.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що стратегічне планування економічного розвитку регіонів України в сучасних умовах є одним із ключових інструментів для подолання соціально-економічних викликів, зумовлених війною та внутрішніми міграційними процесами. Аналіз сучасної ситуації в регіонах України, базований на даних Міністерства економіки України за 2023–2024 роки, дозволив ідентифікувати основні проблеми, що стоять на заваді регіонального розвитку. В таких умовах особливої уваги потребує розвиток комплексного підходу до стратегічного планування, який включає інтеграцію національних та регіональних стратегій та активізацію цифровізації управлінських процесів. Відповідно, відновлення інфраструктури, стимулювання інноваційної діяльності, підтримка малого та середнього бізнесу є основними умовами для забезпечення стійкого економічного зростання у постраждалих від війни регіонах. Дані свідчать, що впровадження ефективних механізмів моніторингу та оцінки результативності стратегій може стати вирішальним фактором для адаптації економічного планування до умов постійної нестабільності.

Загалом, стратегічне планування має стати не лише інструментом короткострокового реагування на кризи, але й фундаментом для формування планів довгострокового розвитку, що враховує територіальні особливості, соціальні потреби та економічний потенціал кожного регіону. Застосування адаптивних і інноваційних підходів при цьому здатне забезпечити підвищення ефективності управління сталим розвитком регіонів навіть в умовах складних економічних і політичних викликів сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Дзямулич М. І. Особливості страхування інвестиційних проектів в умовах нестабільності фінансових ринків. *Економічний форум*. 2011. № 1. С. 185–189.
3. Дзямулич М. І. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіону. *Економічний форум*. 2023. № 3. С. 128–133.
4. Міністерство економіки України : веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Чалюк Ю. О. Середній клас у глобальному вимірі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2021. № 1 (45). Том 2. С. 57–69.
6. Чалюк Ю. О. PEST-аналіз причин міграції населення України до країн Євросоюзу. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 49. С. 61–67.

7. Чалюк Ю. О. «Warstate» і «Welfare state»: конфлікт чи синергія воєнної стратегії та соціальної безпеки України. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1(48). С. 309–320.
8. Шматковська Т. О., Подзізей О. О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економічний форум*. 2020. № 4. С. 77–85.
9. Porter, M. E. *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. New York : Simon and Schuster, 2008. 592 p.
10. Shmatkovska T., Dziamulych M., Yakubiv V., Myshko O., Stryzheus L., Yakubiv R. Economic efficiency of land use by agricultural producers in the system of their non-current assets analysis: a case study of the agricultural sector of Ukraine. *Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. 2020. Vol. 20(3). P. 543–554.
11. Sodoma R., Shmatkovska T., Dziamulych M., Vavdiuk, N., Kutsai, N., Polishchuk, V. Economic efficiency of the land resource management and agricultural land-use by agricultural producers. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43(4). P. 524–535.

REFERENCES:

1. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed November 01, 2024).
2. Dziamulych, M. I. (2011). Osoblyvosti strakhuvannia investytsiinykh proektiv v umovakh nestabilnosti finansovykh rynkiv [Peculiarities of insurance of investment projects in conditions of instability of financial markets]. *Ekonomichnyi forum*, vol. 1, pp. 185–189 (in Ukrainian).
3. Dziamulych, M. I. (2023) Finansove zabezpechennia stalogo rozvytku regionu [Financial support for sustainable development of the region]. *Ekonomichnyi forum*, vol. 3, pp. 128–133 (in Ukrainian).
4. Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://me.gov.ua/> (accessed November 01, 2024).
5. Chaliuk, Yu. O. (2021) Serednii klas u hlobalnomu vymiri [The middle class in the global dimension]. *Internauka. Seriya: "Ekonomichni nauky"*, vol. 1(45), part 2, pp. 57–69 (in Ukrainian)
6. Chaliuk, Yu. O. (2020). PEST-analiz prychnyn mihratsii naseleння Ukrainy do krain Yevrosoiuzu [PEST-analysis of the reasons for migration of the population of Ukraine to the European Union]. *Infrastruktura rynku*, vol. 49, pp. 61–67 (in Ukrainian).
7. Chaliuk Yu. O. (2024). "Warstate" і "Welfare state": konflikt chy synerhiia voiennoi stratehii ta sotsialnoi bezpeky Ukrainy ["Warstate" and "Welfare state": conflict or synergy of military strategy and social security of Ukraine]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 1(48), pp. 309–320 (in Ukrainian).
8. Shmatkovska T. O. & Podzizey O. O. (2020). Konseptual'ni zasady pidvyshchennya konkurentospromozhnosti ob'ednanykh terytorial'nykh hromad [Conceptual Foundations of Enhancing the Competitiveness of United Territorial Communities]. *Ekonomichnyi forum*, vol. 4, pp. 77–85 (in Ukrainian).
9. Porter, M. E. (2008). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. New York: Simon and Schuster. 592 p.
10. Shmatkovska, T., Dziamulych, M., Yakubiv, V., Myshko, O., Stryzheus, L., & Yakubiv, R. (2020). Economic efficiency of land use by agricultural producers in the system of their non-current assets analysis: a case study of the agricultural sector of Ukraine. *Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*, vol. 20(3), pp. 543–554.
11. Sodoma, R., Shmatkovska, T., Dziamulych, M., Vavdiuk, N., Kutsai, N., & Polishchuk, V. (2021). Economic efficiency of the land resource management and agricultural land-use by agricultural producers. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43(4), pp. 524–535.